

A KURUCOK ELSŐ DUNÁNTÚLI HADJÁRATA

(1704. január—április)

(Értekezések a történeti tudományok köréből. 78.)

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 137 o.)

A Rákóczi-szabadságharc katonai története az elmúlt évtizedekben kissé háttérbe szorult. Úgy tűnt, Markó Árpád ragyogó szintézise már kimondta a végső szót e kérdésben, a kutatók figyelme inkább a szabadságharc belpolitikai, társadalmi-gazdasági és ideológiai problémái felé fordult.

Bánkuti Imre új módszerekkel igyekezett tisztázni a kuruc hadsereg története számos lezártnak hitt kérdését. Gazdaságtörténelés lévén, elsősorban a csapatok felszerelésének, ellátásának és szervezésének problémái foglalkoztatták. Több évtizedes fáradságos munkával, főleg a vidéki levéltárak gazdag anyagára támaszkodva, sikerült is jelentős lépéssel előre vinnie a kérdés kutatását. Eredményes munkásságát több értékes publikációja igazolja, közülük itt csupán — jelen munkája mellett — „A Rákóczi-szabadságharc hadserege” c. okmánygyűjteményét (1976) és még kiadatlan disszertációját: „A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái 1703—1711” emelhetjük ki.

A kurucok első dunántúli hadjárata-ról szóló kismonográfia Bánkuti problémaérzékenységét és kutatói bátorságát dicséri. Jó érzékkel nyúlt a szabadságharc katonai történetének ama szakaszához, amelyben a kurucok a legközelebb álltak a győzelemhez. Már Markó Árpád hangsúlyozta: Rákóczi egyedüli reményét a francia—bajor seregekkel történő egyesülésre építette, s amikor ezt a francia hadak 1704. augusztus 13-ai höchstädti veresége irreálissá tette, joggal írta emlékirataiban: „Ez a remény volt egyetlen alapja annak, hogy belefogtam a háborúba, melynek nehézségeit nagyon is előre láttam.”

Rákóczi és Villars francia marsall tervei szerint a nyugatról támadó francia—bajor hadak Bécs alatt egyesültek volna a fejedelem kurucjaival. Magyarországon Bécs felé a Dunántúlon vezetett az út. E fontos tartománynak tehát mindenképpen a kurucok kezére kellett kerülnie. Bánkuti felveti a kérdést: megvoltak-e az alapjai annak, hogy a Dunántúlt, alig fél évvel a szabadság-

harc kirobbantása után, felszabadítsák Rákóczi hadai.

A szerző számos forrásra támaszkodva azt a helytálló következtetést szűri le, hogy ez a kuruc hadsereg szervezési, ellátási és egyéb hiányosságai, valamint a Dunántúl lakosságának magatartása folytán olyan feladatnak bizonyult, amely meghaladta az akkor szerveződő magyar állam katonai és gazdasági erejét. A Dunántúl nemességét és polgárságát ugyanis, mint ezt Bánkuti kifejti, szoros gazdasági szálak fűzték Ausztriához, s így nehezebben fogadták el Rákóczi uralmát, mint az ország többi része. „Ez persze nem jelentette azt — fűzi hozzá —, hogy egy a Dunántúlra behatoló kuruc katonai akció esetén, különösen ha az tartós és szilárd megszállást eredményez, a lakosság jelentős része... nem fog csatlakozni a felkelők-höz.”

Azt is helyesen látja a szerző, hogy a várható nehézségek ellenére „a kurucoknak feltétlenül törekedniük kellett a Dunántúl tartós katonai megszállására”. E tétel igazságát Bécs reagálása is bizonyítja. Az Ausztriai Ház, a francia—bajor csapatok előretörése, a kuruc felkelés és saját gazdasági nehézségei folytán, válságba került, szövetségesei már attól tartottak, hogy összeomlik a csapatok súlya alatt. Ellenintézkedése azonban erőteljes és sikeres volt. A korszak talán legkiválóbb hadvezére, Savoyai Jenő, 1703 végén személyesen szervezte meg a védelmet, és sikerült — más frontok rovására — annyi erőt összevonnia, amely nemcsak megakadályozta a további kuruc előnyomulást, hanem eredményes ellentámadással ki is tudta szorítani csapataikat a veszélyes dunántúli térségről. Itt a szerző talán megemlíthette volna, hogy a francia—bajor előnyomulás tetőpontját jelentő passauai sikert elsősorban az tette lehetővé, hogy onnan 10 000 katonát dobtak át az osztrákok a magyarországi hadszíntérre — ezzel is jelezhetette volna a Rákóczi-szabadságharc egyetemes jelentőségét.

A továbbiakban a mű a Dunántúl felszabadítását és a berendezkedés problé-

máit elemzi. Megállapítja, Károlyi Sándornak, a Dunántúl parancsnokának nehéz problémákkal kellett szembe néznie. Védekeznie kellett az osztrákok és a szerb—horvát határőrök egyre erősödő ellenakcióival szemben, portyákat kellett vezetnie, vagy küldenie Ausztriába és a határőrvidékre, s mindennekelőtt hozzá kellett látnia az újonnan birtokba vett területek katonai és közigazgatási megszervezéséhez.

Károlyi a sereget a nemességből, és a „vitézlő rend”-ből próbálta kiegészíteni. 25—30 ezredesi pátenst osztott ugyan szét, de ez nem jelentett ugyanennyi ezredet is. A dunántúli vitézlő rend egyelőre óvatosan szemlélte az eseményeket, csak kisebb számban állt a kuruc zászlók alá. Növelte a nehézségeket, hogy napirinden voltak a súrlódások a tiszántúli és a dunántúli katonaság között, s ami még nagyobb baj volt, mindkét réteg csak a Thököly-féle portyázó harchoz értett, a reguláris harceljárás — beleértve Károlyit is — nem tartozott erősségeik közé. Ez a későbbi harcok során szomorú kudarcokhoz vezetett.

Nagy és hiábavaló erőfeszítések történtek a sereg ellátásának megszervezésére is. Károlyi Kőszegen gazdasági hivatalt hozott létre, ez azonban a rossz termés, a szakszerűtlenség, a prédálás, és a dunántúli nemesség csekély áldozatkészsége miatt nem tudta teljesíteni feladatát.

Nagyban rontotta a kurucok esélyeit az a körülmény is, hogy a tiszántúli csapatok, s maga Károlyi is, kíméletlenül zsákmányolni kezdtek. Károlyi, az akkor még császárpárti Forgách Simon szerint, „igen hitvány dolgokkal töltötte idejét, rosszul bánt a dunántúli területekkel”.

Nem véletlen tehát, hogy az első erő-

teljes osztrák ellentámadás azonnal szétzilálta a dunántúli kuruc haderőket. Szeptember 18-án Nagymarton alatt Károlyi hada szinte puskalövés nélkül szétszóródott és a sereg híján maradt vezér néhány hét alatt ellenállás nélkül kiürítette a Dunántúlt.

A kortársak — és a később történészek is — csaknem egyértelműen Károlyi Sándort teszik felelőssé a történetekért. Ez a nézet már Rákóczi emlékirataiban is megfogalmazódott. Bánkuti történetírói bátorságára vall, hogy nem elégszik meg a tekintélyekre támaszkodó sablonos értékelésekkel, hanem tényyszerű, reális magyarázatot keres. Leszögezi, Károlyi ugyan követett el hibákat, de a felelősség elsősorban nem őt terheli. Nem tudott megbirkózni az előtte tornyosuló feladatokkal, támogatást pedig sehonnan nem kapott. Mind Rákóczi, mind Bercsényi megelégedtek az első sikerekkel, nem törekedtek — igaz, a rendelkezésre álló erőket tekintve nem is igen törekedhettek — azok elmélyítésére. Ez okozta végső soron, hogy a magára hagyott Károlyi-had vereséget szenvedett.

„A hadjárat kudarcra feltárta a felkelés szinte minden gyenge pontját és ellentmondását, politikai, szervezési és vezetési téren egyaránt.” Így foglalja össze a szerző az 1704-es dunántúli hadjárat tanulságait, s ebben messzemenően egyet kell vele értenünk: a vereség okát nem vezethetjük vissza másodlagos, személyi tényezők hatására, ennek súlyosabb, objektív okai voltak. Ezeket Bánkuti Imre szép tanulmánya mintegy csokorba gyűjtötte, s ezzel marxista magyarázatát adta a kuruc hadsereg első és egyetlen győzelmi reménye elhamvadásának.

Rázsó Gyula